

Archiwalny artykuł aktualności: 2017.02.03 - Chałupa saska w Krupach

Biuro Dokumentacji Zabytków było współorganizatorem spotkania w Krupach, w sprawie ratowania najstarszej (300-letniej) chałupy ryglowej typu saskiego na Pomorzu Zachodnim.

W spotkaniu wzięli udział pracownicy Biura Dokumentacji Zabytków (Maria Witek – etnograf, Aleksandra Hamberg-Federowicz – architekt), Wojewódzki Konserwator Zabytków – Ewa Stanecka, Waldemar Witek – etnograf oraz przedstawiciele Urzędu Gminy w Darłowie i właściciele zabytkowej chałupy. Ustalono konieczne działania związane z pilnym zabezpieczaniem uszkodzonego dachu oraz kierunki dalszymi prac konserwatorskich przy kompleksowej rewalizacji chałupy typu saskiego.

Historia chałupy

Zabytkowa, wąskofrontowa chałupa nr 26 w Krupach stanowi przykład czytelnym nawiązań do domu dolnosaskiego. Budynek został wzniesiony w 1 ćw. XVIII w.; w literaturze spotyka się także datowanie 1717 r. – per analogiam – do nieistniejącego już obiektu nr 19. Obiekt został wzniesiony jako chałupa bezkominowa (o czym świadczy stwardniała sadza na konstrukcji więźby dachowej i stropach II kondygnacji), z przelotową i wysoką sienią (Diele), paleniskiem otwartym w części tylnej, nakryty dymnikowym dachem naczółkowym. W obrębie zagrody była stodoła z galerijką (z 1763 r.), co przemawiałoby za tym, że ewidencjonowany dom pełnił od samego początku tylko funkcje mieszkalne i być może składowe.

Prawdopodobnie na pocz. XIX w. (1806 r.) chałupa została przebudowana, o czym świadczą wzmianki historyczne (np. E. Goehertz), a także - niepotwierdzone - przekazy ustne, iż w okresie wojen napoleońskich działała karczma; przedwojenni właściciele zagrody wspominali o tablicy, upamiętniającej fakt pobytu wojsk francuskich. Należy przypuszczać, że ówczesna przebudowa wiązała się przede wszystkim ze zmianą systemu ogniowego, tj. przesunięto palenisko z sieni do części zachodniej, a nad nim wyprowadzono komorę dymową (z łapaczem iskier), a także dokonano zmian w układzie wnętrza oraz wyposażeniu (w tym posadzki, stolarka). W kilka lat po przebudowie chałupy, w 1812 r. wzniesiono budynek bramny z pomieszczeniami inwentarskimi; obiekt zachowany i wpisany do rejestru zabytków.

Kolejna przebudowa została dokonana na przełomie XIX/XX w., a jej zakres jest w pełni czytelny (i zachowany) do czasów współczesnych. Przede wszystkim zmieniono układ wnętrza: przewężono i obniżono sień (wprowadzono stropy belkowe nagie), wydzielono nowe (szersze) pomieszczenia we wschodniej części budynku, zlikwidowano nisze do spania, przebudowano system ogniowy (wprowadzono dwa kominy słupowe z piecami kaflowymi i trzonami kuchennymi), wydzielono pom. mieszkalne na poddaszu (w szczycie frontowym). Oprócz tego wzmocniono konstrukcję budynku, tj. przemurowano przyziemie ściany frontowej oraz wymieniono - na cegłę - niektóre wypełnienia pól międzyryglowych. Wewnątrz budynku wprowadzone nowe elementy stolarki, piece, schody, podłogi, pompę wodną. W owym czasie dostawiono przybudówkę zachodnie (przy szczycie frontowym), która była wewnętrznie skomunikowana z budynkiem głównym.

Zagroda (i chałupa) należała do rodziny Maass; na pocz. XIX w. właścicielem był Peter Maass (odnotowany na belce nadproża bramnego), a do czasów II wojny światowej należała do Gertrudy Maass, która posiadała ok. 30 ha gospodarstwo rolne – jedno z większych we wsi.

Dom saski

Po zakończeniu wojny 30-letniej na obszarze pasa nadmorskiego rozprzestrzenił się typ domu dolnosaskiego, a właściwie różne jego odmiany i warianty, łączące w sobie również wzory lokalne; dotyczy to także Krup. Dom typu dolnodaskiego, w literaturze niemieckiej odnotowany jako „Niederdeutsches Einheitshaus”, wykształcił się w XV-XVI w. jako rezultat uprzywilejowanej w owym czasie – w porównaniu z innymi krajami Europy Środkowej – sytuacji społeczno-ekonomicznej chłopstwa saskiego (zwłaszcza po wojnach chłopskich w XVI w.). W swej klasycznej postaci dom typu dolnosaskiego charakteryzował się tym, że w długiej, halowej budowlu pod jednym dachem mieściły się izby mieszkalne, pomieszczenia inwentarskie oraz pomieszczenia składowe na zboże i siano. Była to imponująca budowla (przyziemie średnio 25 x 12 m), wzniesiona w technice ryglowej, o masywnej i przysadzistej bryle, nakryta ogromnym, czterospadowym dachem dymnikowym, ozdobionym śparogami, posadowiona szczytem do drogi, na froncie lub w głębi siedliska. Sień zajmowała często 2/3 budynku, na jej końcu mieściła się kuchnia z otwartym paleniskiem. Część tylną zajmowała niewielkie pomieszczenia mieszkalne z niszami do spania. Chałupa saska na terenie Pomorza Zachodniego nie utrzymała się w pierwotnej postaci lecz z czasem stała się jednym z elementów wielobudynkowej (zamkniętej) zagrody chłopskiej. Można

Biuro Dokumentacji Zabytków w Szczecinie

wnosić, że koloniści przynosili raczej określone idee kulturowe z zakresu budownictwa niż wzorce, które w konfrontacji z elementami rodzimymi, doprowadziły do wykształcenia form pośrednich. W obliczu wielkich zniszczeń po wojnie trzydziestoletniej i północnej obie społeczności (rodzima i napływowa) przystępowały do równoczesnej odbudowy stosunków agrarnych, zagród i poszczególnych budynków.

Oryginalny, archiwalny wpis jest dostępny [tutaj](#).